

Plantering av träd

i de gotländska ängerna

Gotländska Ängskommittén har tillsammans med Länsstyrelsen i Gotlands län och Skogsstyrelsen på Gotland tagit fram dessa rekommendationer om val av lämpligt plantmaterial när trädbeståndet i ängena behöver förnyas.

Titel: Plantering av träd i de gotländska ängena

Text: Anders Lekander

Foto | Omslagets framsida: Annika Forsslund, Allekvia änge

Illustrationer | Artillustrationer ur C.A.M. Lindman, Nordens Flora.

Utgiven av: Länsstyrelsen i Gotlands län i samarbete med Skogsstyrelsen och Gotländska Ängskommittén.

Tryckår: 2023

Med efterbete och rådjur i markerna behöver trädplantor skyddas tills de vuxit till sig.
Alvne Änge, Vallstena. Foto: Annika Forsslund

Trädplantering i ängen

På sikt måste nya träd ersätta de gamla, i de busk- och trädbärande slåttermarkerna (lövängarna). Behovet har accentuerats i och med att en stor del av askarna dött av askskottsjuka, många ekar dött av delvis oklara orsaker och att almar drabbats av almsjuka och därför tagits bort.

Frågan är då vilka trädarter och provenienser (ursprung, härkomst) som är lämpliga att använda. Hur ska du tänka för att förnygra träd- och buskbeståndet i ditt änge?

Ditt änge har sin historia som förklarar vilka träd och buskar som finns där. Det är inte ovanligt att ängent använts ända från järnåldern och framåt, något som ibland kan ses i form av fornlämningar. Genom att plantera samma trädslag eller gynna spontant uppkomna plantor och behålla ängets strukturer, kan du bidra till att föra det biologiska kulturarvet vidare och samtidigt möjliggöra att ängets alla djur, växter och svampar har en framtid.

Har du exempelvis ett änge på sandig mark som domineras av tall och vårtbjörk, bör du fortsätta att gynna dessa trädslag. I ängen som domineras av ask, ek, lundalm och hassel, är det dessa arter du i första hand bör ha i åtanke vid förnygringen.

Träd och buskar i ängent skänker lagom skugga till marken för att hålla kvar fukt heta sommark dagar, men blir träden för stora kan de skugga ut ört- och gräsvegetationen, något som tidigare generationer löste genom återkommande fodertäkt av lövverket, så kallad klappning (hamling). Trädslag som klarar detta är särskilt lämpliga i ängen.

Med det ökade inslaget av rådjur i markerna, och i ängen med traditionellt efterbete, behöver trädplantorna skyddas med nät eller liknande innan de vuxit sig stora. Kommer det spontant upp trädplantor på ställen i ängent som skulle passa för nya träd, bör man hägna in dem med kraftigt nät till skydd mot rådjur, tamboskap och harar.

Solen lyser genom lövvastar ner på bredsrummet. Foto: Hjalmar Croneborg

Samråd och tillstånd innan plantering

Kontakta alltid länsstyrelsen innan några planteringsåtgärder planeras i ängen som ingår i ett naturreservat eller ett natura 2000-område. Eventuellt behövs en dispens för planteringen, men det kan även finnas skötselmedel att ta del av för inhägnad av plantor eller liknande.

Ängena är ofta rika på fornlämningar och nyplantering får inte skada dessa. Samråd därför med länsstyrelsen om planteringen riskerar att påverka fornminne.

Är ängnet klassat som nyckelbiotop ska samråd i stället ske med Skogsstyrelsen innan nya träd planteras. Det gäller även om ängnet omfattas av biotopskydd eller naturvårdsavtal som bildats av Skogsstyrelsen.

Din miljöersättning för ängnet kan påverkas om den hävdade ängsytan minskar på grund av stängsel runt nya trädplantor. Svar kan ges av de som arbetar med jordbrukarstöd hos länsstyrelsen.

Information om fornlämningar, nyckelbiotoper eller olika skyddsformer kan du få via karttjänster som länsstyrelsens Gotlandskartan, eller Skogsstyrelsens kartor, vilka även kan användas i mobilen.

Ängets struktur

För att värna den gotländska ängstraditionen och ängets biologiska invånare är placeringen av nya träd viktig. Undvik att plantera på de öppna ytorna (bredsrummen). Plantera träden i anslutning till befintliga eller tidigare trädvastar (avlånga stråk med buskar och träd) eller vid trädgrupper (runnor) samt utmed ängskanter.

Provenienser – plantmaterialets ursprung

Sjävsådder nära eller i ängat – Bäst

Normalt från samma socken. Plantmaterialet är anpassat till lokala förutsättningar.

Sjävsådder övriga Gotland – Bra

Plantmaterial som visat sig vara anpassat till gotländska förhållanden.

Odlat plantmaterial Gotland – Bra eller mindre bra

Plantmaterial som visat sig vara anpassat till gotländska förhållanden.

Sjävsådder övriga Sverige – Tveksamt

Risk för att oönskade arter följer med. Sämre anpassning till lokalklimat.

Odlat plantmaterial övriga Sverige – Tveksamt

Stor risk för att sjukdomar och skadegörare av olika slag följer med. Sämre anpassning till lokalklimat. Köp helst inte plantor från plantskolor, men om man gör det, fråga alltid efter plantmaterialets ursprung!

Sjävsådder eller plantmaterial från utlandet – Nej

Risk för att sjukdomar och skadegörare följer med (kan vara markbundna algsvampar (Phytophthora-arter) och andra skadesvampar eller skadeinsekter). Sämre anpassning till lokalklimat. Kan visa sig vara invasiva i gotländsk miljö.

Vuxen ek, ett naturminne. Foto: Hjalmar Croneborg

Arter som förordas

Ask

Ett av de viktigaste trädslagen i gotländska ängar. Antalet askar har kraftigt minskat på grund av askskottsjuka (en svampsjukdom). Höga biologiska och kulturhistoriska värden.

Rekommendation

Gynna alla träd som verkar överleva sjukdomen (har frisk och grön krona). Tillåt unga skott att komma upp, plantera gärna in friska plantor. Klappas (hamlas) med försiktighet med tanke på askskottsjukan.

Att tänka på

Plantorna behöver skydd för att inte bli avbetade. Ask är ett ljuskrävande träslag som drabbas minst av askskottsjuka i luftig miljö.

Lundalm

Ett traditionellt förekommande träd i gotländska ängen. Kan drabbas av almsjuka (en svampsjukdom). Bör väljas hellre än skogsalm. Höga biologiska och kulturhistoriska värden.

Rekommendation

Gynna de almar som finns i ängset om de inte kan konstateras ha almsjuka. Tillåt unga skott att komma upp, plantera gärna in nya plantor. Klappas (hamlas) med försiktighet. Följ kunskapsläget via Skogsstyrelsen och länsstyrelsen

Att tänka på

Trädet kan drabbas av almsjuka. Viktigt att infekterade träd i närheten omhändertas av Skogsstyrelsen innan sommaren.

Hassel

Viktig art i de allra flesta gotländska ängen. Höga biologiska och kulturhistoriska värden.

Rekommendation

Lämplig att föryngra och sköta genom att avverka skott. Tar ganska lång tid på sig att rota sig och växa till vid nyplantering.

Att tänka på

I vissa områden visar hassel tecken på att angripas av någon form av skadegörare. Oklar hotbild.

(Skogs)ek

Ett traditionellt förekommande träd i gotländska ängen, men ansågs förr som mindre önskvärt då det försvårar fagning och inte ger attraktivt lövfoder.

Trädet kan dock med åren ge ängset fin karaktär. Höga biologiska och kulturhistoriska värden.

Rekommendation

Lämplig att föryngra. I vilken omfattning beror på platsen, och i vilken del av Gotland det ligger. Bra i ängen som av hävd har inslag av ek, mindre lämpligt i ängen som nu saknar ek.

Att tänka på

Växer långsamt. Kan med åren ta stor plats, särskilt på näringsrik mark. Ljusälskande trädslag.

Arter som kan väljas som icke dominerande inslag

Skogskornell

Vanlig art på Gotland. Kan bilda snår men har sin plats även som fristående småträd.

Rekommendation

Lämplig om den hanteras som fristående småträd, liknande apel.

Att tänka på

Genom beskärning kan man få det mer trädliknande än buskliknande. Kan hysa värdefull lavflora gemensam med alm och ask.

Hagtorn

Vanlig art på Gotland. Kan bilda snår men har även sin plats som fristående småträd. Det finns naturligt flera olika arter av hagtorn på Gotland.

Rekommendation

Lämplig om den hanteras som fristående småträd, liknande apel.

Att tänka på

Tål hård beskärning. Kan upplevas som invasiv på vissa jordar. Manuell bortröjning kan behövas.

Tall

Bra i talldominerade ängen, ofta på magrare marker. I alla ängen kan det få finnas åtminstone en stortall (ängsbåns), men planterar man en tall får man vänta i upp till 150 år innan den uppnått bånsstatus.

Rekommendation

Lämplig att förnygra. I vilken omfattning beror på platsen, och i vilken del av Gotland änglet ligger.

Att tänka på

Ljuskrävande trädslag.

Gran

I gotländska ängen tolereras normalt bara någon enstaka gran.

Rekommendation

Kan släppas fram i vissa lägen, som ett enstaka inslag.

Viden (inkl. sälg) av olika slag

Brukar bara förekomma vid bryor (vattenhål) och i så fuktiga delar av ängset att man inte har slätter där. Bra för humlor och bin på våren.

Rekommendation

Kan släppas fram i vissa lägen, som ett inslag.

Att tänka på

Kan bli invasiva och behöver då hållas efter. Tål hård beskärning.

Oxel

Ett typiskt inslag i ängset, men bara som enstaka inslag. Ganska höga biologiska och kulturhistoriska värden. Hör till de så kallade bärande träden.

Rekommendation

Lämplig att plantera eller föryngra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Välj i första hand vanlig oxel, även om andra oxelarter är tänkbara. Oxelträd växer långsamt, men kan med åren bli rejält stora på bördig mark.

Arter som kan väljas som icke dominerande inslag (forts.)

Vildapel

Vanligt förekommande i gotländska ängen och är ett bärande träd. Växer förhållandevis långsamt.

Rekommendation

Lämplig att plantera eller förnygra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Kan även användas för att ympa in ädlare äpplen på. Blir normalt inte så stora. Tål beskärning.

Odlade äppelsorter

Förekommer i gotländska ängen som inympade på vildapel eller planterade och är ett bärande träd. Ett sätt att bevara lokalsorter.

Rekommendation

Lämplig att plantera eller förnygra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Växer förhållandevis långsamt och blir normalt inte så stora. Fråga alltid om plantmaterialet har svenskt ursprung och uppdrivet i Sverige.

(Vild)päron

Förekommer i gotländska lövmarker här och där och är ett bärande träd (stainpiggår).

Rekommendation

Lämplig att plantera eller förnygra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Växer förhållandevis långsamt och kan med åren bli stora.

Rönn

Har ingen stark tradition i ängena, men ger bär till fromma för fågellivet.

Rekommendation

Lämplig att plantera eller föryngra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Blir sällan stora.

(Vårt)björk

Bra i ängen som traditionellt har mycket björk, oftast på sandiga jordar.

Rekommendation

Lämplig att föryngra.

Att tänka på

Växer förhållandevis fort, kan bli rejält stora, men blir inte så gamla. Ljuskrävande trädslag

Skogslönn

Har ingen stark tradition i ängena och ger inget värdefullt lövfoder, men klarar viss klappning. Växer bra och kan ge ängnet karaktär. Höga biologiska värden i vissa trakter

Rekommendation

Lämplig att plantera eller föryngra – som enstaka inslag.

Att tänka på

Växer förhållandevis fort på bördig mark och kan bli stora och ta stor plats.

Arter som är mindre lämpliga men som kan användas i särskilda fall

Parklind

Lättare att finna plantmaterial än för skogslind, men är en främmande art i gotländsk natur.

Rekommendation
Mindre lämplig.

Att tänka på
Kan bli rejält stora och behöver klappas för att inte bli för stora.

Klibbal

Har ingen spridd tradition i gotländska ängen. Finns i enstaka ängen och ger då en speciell karaktär.

Rekommendation
Kan släppas fram i vissa lägen, som ett enstaka inslag samt i ängen som av hävd har al.

Att tänka på
Tillför kväve till marken. Trivs bäst i fuktiga marker.

Skogslind

En värdefull art som dock bara är känd från ett fåtal ängen på ön. Vad man vet i dag inte hotat av skadegörare.

Rekommendation
Inte lika höga biologiska och kulturhistoriska värden på Gotland som alm och ask. Lämplig i ängen som av hävd har lind.

Att tänka på
Svårt att få tag på plantmaterial. Möjligt att rotslå sticklingar. Behöver klappas för att inte bli för stora och dominerande. Unga träd tål skugga men äldre träd kräver mycket ljus och behöver då mer plats.

Sötkörsbär, (fågelbär)

Förekommer ibland i gotländska lövmarker och är ett bärande träd. Risk för invasiv spridning.

Rekommendation

Mindre lämplig – endast som enstaka inslag.

Att tänka på

Effektiv spridning genom rotskott och frön. Kan bli mycket stora och tål inte beskärning.

Arter som är tveksamma att använda och ska normalt undvikas

Skogsalm

Förekommer sällsynt i gotländska ängen. Kan drabbas av almsjuka. Ovanligare än lundalm i ängsmark.

Rekommendation

Mindre lämplig. Kan planteras i ängen som av hävd har skogsalm.

Att tänka på

Välj hellre lundalm.

Asp

Förekommer i gotländska ängen, men kan bli invasiv om den inte hålls efter. Kan vara bra för den biologiska mångfalden.

Rekommendation

Mindre lämplig. Allmän som skogsträd men har ingen tradition i ängsmark.

Att tänka på

Enstaka aspar kan berika den biologiska mångfalden i ängset. Kan bli stora och ta plats. Risk för rotskott.

Valnöt

Ingen tradition av att ha valnöt i ängen. Blir mycket stort och tål inte beskärning. Är ett bärande träd, som likt hassel ger nötter vilket förr var viktigt resurs i ängen.

Rekommendation

Mindre lämplig. Enstaka träd i så fall. Tar stor plats.

Att tänka på

Använd inte utländskt plantmaterial. Endast plantor av svenskt ursprung är lämpliga att använda.

Popplar av olika slag

Ingen tradition som ängsträd, men förekommer då och då.
Kan bli invasiva. De växer fort och kan bli mycket stora.

Rekommendation

Mindre lämplig. Enstaka träd i så fall.

Att tänka på

Måste hållas efter för att inte spridas och bli för
dominerande.

Hägg

Ingen tradition i gotländska ängen. Förekommer ofta i
ängen på fastlandet.

Rekommendation

Mindre lämplig. Har motarbetats av jordbruket eftersom
den är mellanvärd för havrebladlus.

Arter som inte ska användas

Tysklönn

Ett för Gotland främmande trädslag. Kan vara invasiv till sin karaktär (tränger ut andra trädarter). Giftig, särskilt farlig för häst.

Rekommendation

Olämplig. Numera klassad som en invasiv främmande art.

Att tänka på

Kommer ibland in spontant i ängen och bör då tas bort.

Hästkastanj

Ingen tradition av att ha denna art i ängen. Har mer karaktär av parkträd i tätort.

Rekommendation

Olämplig. Numera klassad som en invasiv främmande art.

Att tänka på

Drabbas ofta av en svamp som missfärgar bladen och minskar vitaliteten.

Alla andra

Saknar normalt tradition i de gotländska ängena.

Rekommendation

Tänk efter noga innan eventuell användning.

Fide prästänge, södra Gotland. Foto: David Skoog

Gerum prästänge, södra Gotland. Foto: Annika Forsslund

Utgiven av

Länsstyrelsen i Gotlands län

i samarbete med

Skogsstyrelsen och Gotländska Ängskommittén.

Länsstyrelsen
Gotlands län

Gotländska Ängskommittén